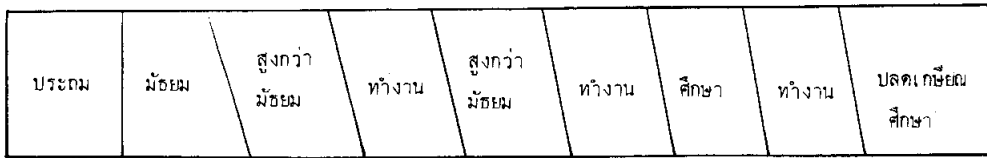
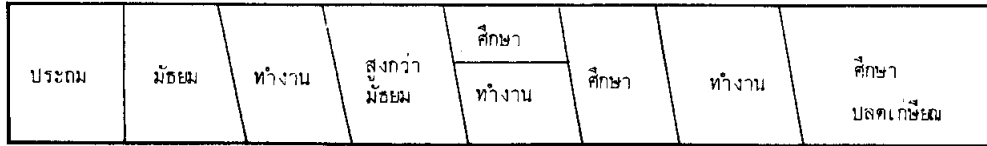

รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

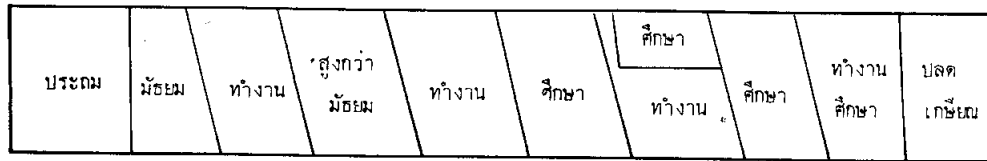
รูปแบบที่ 1

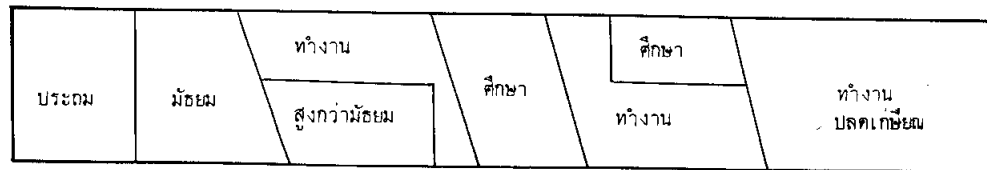
รูปแบบที่ 2

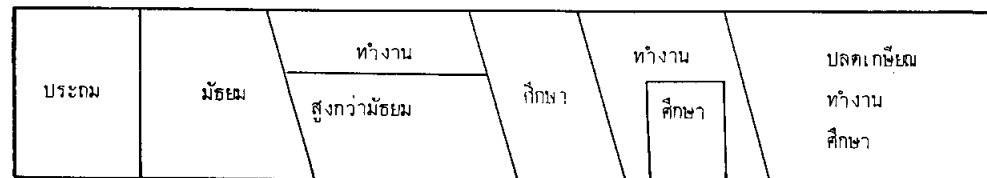
รูปแบบที่ 3

รูปแบบที่ 4

รูปแบบที่ 5

ที่มา : ชัชว เถาว์ชาลี. "การศึกษาในอนาคต", วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร.
4 : 1 (มกราคม-มิถุนายน 2523), 9.

รูปแบบที่ 1

การศึกษาระดับสูงกว่ามัธยมศึกษาทำต่อเนื่องโดยตรงต่อจากระดับมัธยมศึกษา ในช่วงแรกของการศึกษานี้จะออกไปทำงานด้วย พอทำได้ระยะหนึ่งก็กลับเข้ามาเรียนต่ออีกจนจบหลักสูตร หลังจากทำงานได้ระยะหนึ่งก็เข้ารับการศึกษเพิ่มเติมอีก อาจจะเป็นการอบรมในหลักสูตรระยะสั้นเพื่อเพิ่มพูนความรู้ด้านใดด้านหนึ่ง หลังจากนั้นก็ปลดเกษียณอายุ พักผ่อนและเข้ารับการศึกษ้อีก

รูปแบบที่ 2

หลังจากสำเร็จมัธยมศึกษาก็ออกไปทำงาน หลังจากทำงานได้ระยะหนึ่งก็กลับเข้าเรียนในระดับสูงกว่ามัธยมรวดเร็วจนจบหลักสูตร การศึกษาในขั้นต่อไปกระทำในขณะที่ทำงานและมีการศึกษาเพิ่มเติมอีกก่อนปลดเกษียณอายุ

รูปแบบที่ 3

มีการทำงานหลังจากจบมัธยมศึกษา และหลังจากจบการศึกษาระดับสูงกว่ามัธยม การศึกษาและการทำงานหลังจากนั้นจะกระทำควบคู่กันไป การศึกษาขั้นสุดท้ายเป็นการเตรียมตัวเพื่อจะปลดเกษียณ

รูปแบบที่ 4

การศึกษาระดับสูงกว่าระดับมัธยม กระทำนอกเวลาและกระทำพร้อมๆ กับการทำงาน หลังจากนั้นทั้งการทำงานและการศึกษาสลับกันไป ในช่วงเวลาปลดเกษียณก็มีการทำงานด้วย

รูปแบบที่ 5

การศึกษานอกเวลาระดับสูงกว่ามัธยม เริ่มทันทีหลังจากจบมัธยม ช่วงสุดท้ายของการศึกษาระดับนี้จะกระทำเต็มเวลา ทำควบคู่ไปกับการทำงาน ในบั้นปลายของชีวิตจะมีทั้งการศึกษา การทำงานและการพักผ่อน

การศึกษาตลอดชีวิตดังที่เสนอมานี้ เริ่มตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาเป็นต้นไป สำหรับการศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นต้นไป เป็นการศึกษาภาคบังคับที่ทุกคนจะต้องเรียนระบบการศึกษาในอนาคต

ถ้าเปิดไว้กว้างๆ โดยให้โอกาสแก่ผู้เรียนทุกระดับอายุได้มีโอกาสได้เข้าเรียนตามความสนใจของตนเอง คุณภาพของการศึกษาก็สูงขึ้น ความต้องการและความสนใจจะเป็นแรงผลักดันให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นที่จะเรียนความสูญเปล่าทางการศึกษาก็จะลดน้อยลง

ดังนั้น มนุษย์ทุกรุ่นทุกวัยนั้นจะต้องศึกษาหาความรู้กันตลอดไปไม่มีวันจบสิ้นตามความจำเป็นและความสะดวกในชีวิต มนุษย์ควรได้รับการแนะนำเพื่อศึกษาหาความรู้ตั้งแต่วัยเด็กและทุกๆ วัย โดยมีหลักของการศึกษาหาความรู้ที่อยู่ในใจ เช่น หลักการเรียนตามลำพัง หลักการสั่งสอนอบรมตนเอง หลักการฝึกอบรมตนเอง การศึกษาหาความรู้นั้นไม่ควรจำกัดว่าจะต้องอยู่ในกำแพงโรงเรียนเสมอไป การศึกษาหาความรู้อาจเกิดจากสถาบันต่างๆ ในสังคมก็ได้ ไม่กำหนดว่าสถาบันนั้นจะต้องเป็นสถานการศึกษาเสมอไป และการศึกษาหาความรู้อาจเกิดจากกิจการต่างๆ ของเศรษฐกิจและสังคมก็ได้ บรรดาสิ่งทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้จะต้องใช้เพื่อประโยชน์ของการศึกษาอบรมทั้งสิ้น

9.2.4 สรุปสาระสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิตซึ่งเป็นแนวทางการจัดการศึกษาในอนาคตได้ ดังนี้

1. การศึกษาตลอดชีวิต ควรจะเป็นหลักของนโยบายการศึกษาทั้งหมดในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นประเทศพัฒนาอุตสาหกรรมหรือประเทศด้อยพัฒนา
2. การศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง การจัดสร้างทางการศึกษาใหม่โดยสิ้นเชิง การศึกษาจะต้องไม่จำกัดอยู่ในกำแพงของโรงเรียนเท่านั้น หากควรจะเป็นการเคลื่อนไหวของมวลชนอย่างแท้จริง
3. ควรจัดให้มีการศึกษาหลายๆ ทาง สิ่งที่สำคัญไม่ได้ขึ้นอยู่กับว่าคนเราได้รับการศึกษายังไง แต่ขึ้นอยู่กับว่าเขาได้เรียนรู้อะไรไปบ้าง
4. การแบ่งแยกระหว่างสาขาและระดับชั้นของการศึกษาที่ต่างกัน และระหว่างการศึกษาแบบเป็นทางการกับการศึกษาไม่เป็นทางการ ที่เป็นของเทียมและล้ำสมัยควรจะถูกยกเลิกเสีย
5. การศึกษาสำหรับเด็กวัยก่อนเข้าโรงเรียน ควรจะเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญ

ของนโยบายทางการศึกษาในทศวรรษหน้า

6. เด็กและเยาวชนยังคงถูกกีดกันจากการศึกษาอยู่อีกหลายล้านคน การศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งมุ่งสนองความต้องการและทรัพยากรของชาติ ควรจะเป็นจุดมุ่งหมายแรกของนโยบายทางการศึกษาในทศวรรษหน้า

7. การแบ่งแยกที่เด่นชัดระหว่างการศึกษาระดับต่างๆ ควรจะยกเลิกไป การศึกษาตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาควรมีลักษณะทั้งทางทฤษฎีทางด้านเทคโนโลยี ทางปฏิบัติและการฝึกใช้มือผสมกัน

8. การศึกษาไม่ควรจะมีจุดมุ่งหมาย เพียงแต่ฝึกอบรมเยาวชนสำหรับไปทำงานหนึ่งงานใดโดยเฉพาะ หากควรเตรียมใจให้เขามีความสามารถที่จะปรับตัวเข้ากับงานหลายอย่างได้ด้วย

9. ระบบโรงเรียนไม่ควรรับผิดชอบการฝึกอบรมทางด้านเทคนิคแต่เพียงผู้เดียว แต่ควรจะแบ่งกันระหว่างโรงเรียน ธุรกิจ อุตสาหกรรม และการศึกษานอกโรงเรียน

10. ควรจะขยายการศึกษาชั้นอุดมศึกษาออกไป และให้มีความแตกต่างกันเพื่อที่จะช่วยสนองความต้องการทั้งของปัจเจกชนและชุมชนได้อย่างเพียงพอ ทัศนคติต่อมหาวิทยาลัยแบบเก่าจะต้องเปลี่ยนไป

11. โอกาสที่คนจะได้เข้าศึกษาต่อและทำงาน ควรจะขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถและสติปัญญาของคนๆ นั้นเท่านั้น

12. การพัฒนาการศึกษาผู้ใหญ่ทั้งในและนอกโรงเรียน ควรจะเป็นจุดมุ่งหมายอันดับต้นๆ ของนโยบายทางการศึกษาในอนาคตข้างหน้า

13. การสอนทางด้านอ่านเขียนทุกชนิด ควรจะเป็นไปเพื่อสนองจุดมุ่งหมายในการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ

14. ควรมีการใช้เครื่องมือที่ช่วยในการศึกษาด้วยตนเอง ซึ่งรวมทั้งห้องแล็บทางภาษา ห้องสมุด ศูนย์กลางเก็บข้อมูล และเครื่องมือโสตทัศนศึกษาในระบบการศึกษาทุกระบบ

15. ควรจะคิดถึงและวางแผนระบบการศึกษาโดยคำนึงความเป็นไปได้ของเทคนิคใหม่ๆ ทางการศึกษาด้วย

16. โครงการฝึกหัดครูควรจะใช้ประโยชน์จากเครื่องช่วยการสอนและวิธีการใหม่ ๆ ให้มากที่สุด

17. ความแตกต่างทางลำดับชั้นระหว่างครูในโรงเรียนประถมศึกษา วิทยาลัยเทคนิค โรงเรียนมัธยมศึกษา และมหาวิทยาลัยควรจะถูกยกเลิกไป

18. ควรจะฝึกอบรมครูให้เป็นนักการศึกษามากกว่าผู้เชี่ยวชาญทางด้าน การถ่ายทอดความรู้

19. ควรจะมีการเชิญชวนบุคคลในอาชีพต่าง ๆ (คนงาน เทคนิเชียน และนักบริหาร) มาช่วยสอนในโรงเรียน นักเรียนก็ควรมีส่วนในการสอนซึ่งจะเป็นการเรียนรู้ไปในตัวด้วย

20. ตรงกันข้ามกับแนวความคิดแบบก่อน (ที่ว่า ผู้เรียนต้องปรับตัวให้เข้ากับการสอน) การสอนควรปรับตัวให้เข้ากับผู้เรียน นักเรียนควรมีเสรีภาพในการตัดสินใจว่าเราต้องการเรียนอะไร อย่างไร และที่ไหนมากขึ้น

21. นักศึกษาและสาธารณชนควรมีสิทธิมีเสียงในการตัดสินใจที่จะมีผลต่อการศึกษามากขึ้น

ระบบการศึกษาดังกล่าวนี้อาจมีหลักสำคัญอยู่สามประการ คือ ประการแรก หลักความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาลดชีวิตกับ "ความเป็นไปในอนาคตของสังคม" ประการที่สอง หลักการใช้ "วิธีการต่าง ๆ เพื่อสนองความสนใจ" ตามแนวการจัดการศึกษาทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ด้วย ประการที่สาม คือ หลักการศึกษาที่ถือว่า "การศึกษาคือการทำงานอย่างหนึ่ง"

10. การศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทย ปัญหาและข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหา

ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2520 การศึกษานอกโรงเรียนเป็นการศึกษาที่จัดขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียน ไม่ว่าจะการศึกษานั้นจะจัดขึ้นเป็นกิจกรรมการ

ศึกษาโดยเฉพาะ หรือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมอื่น เพื่อมุ่งให้รู้จักแก้ปัญหา ผักอาชีพ หรือพัฒนาความรู้เฉพาะอย่างตามความต้องการและความสนใจของพลเมือง

ในประเทศไทยการศึกษานอกระบบโรงเรียนมิได้เป็นแนวคิดใหม่ แต่ได้มีบทบาทสำคัญต่อการศึกษาของไทยมานานแล้ว เช่น การศึกษาวิชาการในวัด การฝึกอาชีพต่างๆ ในครอบครัว ฯลฯ แต่มิได้เป็นการศึกษาที่มีแบบแผนแต่ประการใด การศึกษานอกโรงเรียนที่จัดว่ามีแบบแผนได้แก่ การศึกษาผู้ใหญ่ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในปัจจุบันหมายถึง "ประสบการณ์และกิจกรรมที่จัดขึ้นนอกระบบการศึกษาในโรงเรียนภาคปกติเพื่อส่งเสริมความรู้ความสามารถทั้งในด้านความรู้ทั่วไป และวิชาชีพให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ประกอบอาชีพ และทำหน้าที่พลเมืองให้ดีขึ้น" ซึ่งคำจำกัดความดังกล่าวคณะกรรมการที่ปรึกษาฝ่ายการศึกษาของคณะปฏิวัติได้ให้ไว้เมื่อ พ.ศ.2515 และตั้งแต่นั้นมาดูเหมือนคำว่า การศึกษานอกโรงเรียนได้ถูกนำมาใช้ในการศึกษาของไทย แต่ได้ขยายลักษณะของการจัดการศึกษาในรูปแบบของการศึกษาผู้ใหญ่ให้กว้างขวางขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับการจัดการศึกษานอกโรงเรียนโดยทั่วไปของประเทศอื่น จึงอาจกล่าวได้ว่า การจัดการศึกษานอกโรงเรียนนั้นมีรูปแบบเริ่มมาจากการศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งประเทศไทยได้เริ่มดำเนินงานมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2483 เพราะจากการสำรวจสำมะโนประชากรในปี พ.ศ.2480 ปรากฏว่ามีประชากรไม่รู้หนังสือเกือบร้อยละ 70 ของประชากรที่มีอายุ 10 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็นการยากที่จะเร่งรัดพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าโดยรวดเร็วได้ ดังนั้น ในปี พ.ศ.2483 รัฐบาลจึงได้ตั้งกองการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ให้มีหน้าที่รับผิดชอบด้านการศึกษานอกโรงเรียน โดยเฉพาะการศึกษาผู้ใหญ่

เพื่อดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาผู้ใหญ่ที่มุ่งส่งเสริมการเรียนรู้หนังสือไทยให้อ่านออกเขียนได้ กระทรวงศึกษาธิการจึงได้เปิดโรงเรียนผู้ใหญ่ โดยสอนให้เปล่า ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยเฉพาะภาคหลัมูลฐาน (ประถมศึกษา) และภาคมัธยม นอกจากนี้ ยังมีกระทรวง ทบวง กรม ตลอดจนองค์กรหรือสมาคมอื่นร่วมมือดำเนินการอีกด้วย อย่างไรก็ตาม โครงการจัดการไม่รู้หนังสือของผู้ที่อยู่นอกโรงเรียนดำเนินไปไม่ราบรื่นนัก เพราะประสบอุปสรรคหลายประการ โดยเฉพาะงบประมาณซึ่งมีอยู่อย่างจำกัด

ต่อมาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีการรื้อฟื้นและปรับปรุงการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นใหม่ โดยกำหนดวัตถุประสงค์เพิ่มเติมว่า เพื่อเป็นการส่งเสริมอาชีพและความเป็นอยู่ของประชาชนให้สูงขึ้น ในการนี้กระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งโรงเรียนภาคหลักมูลฐานขึ้นใหม่ มีการปรับปรุงหลักสูตร ตำรา แบบเรียน ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ใน พ.ศ.2492 เริ่มจัดโรงเรียนภาคอาชีวศึกษาผู้ใหญ่ จัดการศึกษาประชาชนและห้องสมุดประชาชน และจัดตั้งแผนกอาชีวศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นในปีเดียวกันนี้เอง

ใน พ.ศ.2494 จัดตั้งแผนกการศึกษาประชาชนขึ้นในกองการศึกษาผู้ใหญ่ และได้โอนกองการศึกษาผู้ใหญ่มาสังกัดกรมประชาศึกษา ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นกรมสามัญศึกษา

ในปี พ.ศ.2503 ได้เริ่มจัดตั้งโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่และโรงเรียนสารพัดช่างขึ้น โดยรัฐบาลได้วางโครงการขยายการผลิตช่างฝีมือระดับกลาง ซึ่งจะรับนักเรียนที่มีพื้นฐานความรู้ตั้งแต่ชั้น ป.4 ขึ้นไป แต่ไม่มีโอกาสได้เข้าศึกษาต่อในสถานศึกษาแห่งใด โดยได้มอบให้กองส่งเสริมอาชีพ กรมอาชีวศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ ด้วยการจัดตั้งโรงเรียนสารพัดช่างขึ้นในเขตจังหวัดพระนครและธนบุรี และจัดตั้งโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่แห่งแรกขึ้นทางภาคใต้ที่จังหวัดชุมพร

ในปี พ.ศ.2509 กองส่งเสริมอาชีพ กรมอาชีวศึกษา ได้รับความช่วยเหลือจากองค์การยูเอชเอ็มแห่งสหรัฐอเมริกาในการจัดตั้งโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ตามโครงการศึกษาชนบทเพื่อผลิตช่างระดับกลาง

นอกจากการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียนซึ่งจัดโดยกระทรวงศึกษาธิการดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีหน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชน ตลอดจนมูลนิธิต่าง ๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา สภาพการศึกษานอกโรงเรียนจึงก้าวหน้ายิ่งเป็นลำดับ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2522 ได้มีการจัดตั้งกรมการศึกษานอกโรงเรียนขึ้น เมื่อวันที่ 24 มีนาคม เป็นกรมหนึ่งในกระทรวงศึกษาธิการโดยโอนกองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา และศูนย์วิจัยเพื่อการศึกษาของกรมวิชาการเข้ามาร่วมกันทำหน้าที่เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการจัดการศึกษานอกโรงเรียนโดยตรง

การบริหารการจัดการศึกษานอกโรงเรียน

โดยที่มีหลายหน่วยงานที่เป็นของรัฐและเอกชน ได้มีบทบาทในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบต่าง ๆ มีวัตถุประสงค์ นโยบายแตกต่างกันออกไปตามความต้องการของหน่วยงานนั้น ๆ ลักษณะการจัดและการบริหารงานการจัดการศึกษานอกโรงเรียนจึงเป็นลักษณะการบริหารงานต่างคนต่างบริหารงานในหน่วยงาน แผนก กรม กอง และของกระทรวงแต่ละแห่ง เพื่อให้สะดวกในการแบ่งขอบเขตของลักษณะการบริหารการจัดการศึกษานอกโรงเรียนทั้งหลายให้กระจัดกระจายกัน จึงแบ่งหน่วยงานออกตามสภาพความรับผิดชอบดังนี้

1. หน่วยงานที่จัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อวัตถุประสงค์ทางการศึกษาเป็นหลัก

หน่วยงานดังกล่าวนี้จัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อพัฒนาประชาชนให้มีความรู้ มีความพร้อมที่จะพัฒนาตนเอง และพร้อมที่จะได้รับการศึกษาในระดับสูงขึ้น หน่วยงานที่จัดการศึกษาประเภทนี้ได้แก่ หน่วยงานในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ

1.1 หน่วยงานที่ดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียนเป็นงานหลักได้แก่ กรมการศึกษานอกโรงเรียน มีสายการบังคับบัญชาสั่งงานโดยตรงจากอธิบดี รองอธิบดี ผู้อำนวยการกอง และมีบางส่วนที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของส่วนภูมิภาค ได้แก่ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคและจังหวัด โดยมีคณะกรรมการอำนวยการเป็นผู้บริหารงานของศูนย์ ส่วนการดำเนินงานให้เป็นไปตามการบริหารนั้นขึ้นอยู่กับคณะกรรมการดำเนินงาน

1.2 กรมต่าง ๆ ในกระทรวงศึกษาธิการที่จัดการศึกษานอกโรงเรียนเป็นงานต่อเนื่อง หรือเป็นงานรอง ได้แก่ กรมอาชีวศึกษา กรมการฝึกหัดครู กรมการศาสนา ศุภสภา และวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา

2. หน่วยงานที่จัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อวัตถุประสงค์อื่น ๆ หน่วยงานดังกล่าวนี้จัดการศึกษานอกโรงเรียนเช่นเดียวกับหน่วยงานประเภทแรก แต่เป็นการจัดการศึกษานอกโรงเรียนโดยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการดำเนินงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อื่น ๆ การศึกษานอกโรงเรียนที่จัดโดยหน่วยงานประเภทนี้ ซึ่งเป็นเพียงกิจกรรม ไม่ใช่เป้าหมายหรือจุดเน้นในแผนงานและโครงการ หน่วยงานประเภทนี้ได้แก่ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

กระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหม กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงยุติธรรม และสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ

รูปแบบการเรียนการสอน

แต่เดิมนั้นการจัดการเรียนการสอนสำหรับผู้ใหญ่หรือการศึกษานอกโรงเรียนเป็นแบบชั้นเรียนในโรงเรียนหรือสถานศึกษาต่าง ๆ และต่อมาได้มีการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนมากยิ่งขึ้น เพื่อให้เข้าถึงตัวกลุ่มประชากรที่เป็นเป้าหมายมากที่สุด ปัจจุบันรูปแบบการเรียนการสอนในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนจึงมีมากมายหลายวิธีด้วยกัน การจะใช้รูปแบบใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับกลุ่มเป้าหมายประชากรและสภาพการณ์ต่าง ๆ เช่น สภาพแวดล้อม ทรัพยากร และศิลปวัฒนธรรม ประเพณีที่มีอยู่เดิมในท้องถิ่น หรือสภาพการยอมรับของคนในท้องถิ่นนั้นเป็นเครื่องประกอบในการพิจารณา ดังนั้น รูปแบบการเรียนการสอนส่วนใหญ่จึงอาจใช้หลาย ๆ รูปแบบผสมผสานกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ที่เข้ารับการอบรมมากที่สุด ซึ่งหากจะพิจารณารูปแบบการเรียนการสอนตามประเภทของงานการศึกษานอกโรงเรียนแล้วพอสรุปได้ดังนี้

1. ประเภทให้ความรู้สามัญขั้นพื้นฐานและต่อเนื่อง การให้การศึกษาประเภทนี้ส่วนใหญ่มีรูปแบบการเรียนการสอนเป็นแบบชั้นเรียน และมีการขยายรูปแบบการเรียนการสอนเป็นการเรียนด้วยตนเองโดยใช้สื่อทางไกลมากยิ่งขึ้น โดยการให้สื่อการศึกษาทางวิทยุและไปรษณีย์ สำหรับการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานนั้นมีรูปแบบในการจัดการเรียนการสอนหลายลักษณะด้วยกัน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับกลุ่มเป้าหมายผู้เรียนเป็นสำคัญ เช่น โครงการรณรงค์เพื่อการเรียนรู้หนังสือมีรูปแบบการเรียนการสอนแบบตัวต่อตัว ส่วนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานมีทั้งแบบที่เป็นชั้นเรียน เช่น การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จในหน่วยทหารและประเภทนักศึกษาวิทยาลัยครูแบบรวมกลุ่ม เช่น การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จประเภทอาสาสมัครเดินสอน ประเภทพระภิกษุเดินสอน และการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จสำหรับชาวเขา นอกจากนี้ ยังมีโครงการขยายการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานทางวิทยุไปรษณีย์อีกด้วย

2. ประเภทพัฒนาความรู้และทักษะวิชาชีพ เป็นการจัดการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนที่ไม่มีความรู้และทักษะได้มีความรู้และทักษะ และผู้ที่มีทักษะแล้วได้เพิ่มพูนทักษะมากขึ้น

เพื่อให้สามารถประกอบอาชีพ พัฒนาอาชีพ และเปลี่ยนแปลงอาชีพตามความถนัดเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น กิจกรรมการศึกษาประเภทนี้ได้แก่ การฝึกอาชีพระยะสั้น กลุ่มสนใจและการอบรมอื่น ๆ ส่วนใหญ่แล้วการฝึกอบรมประเภทนี้จะมีลักษณะแบบชั้นเรียนหรือแบบรวมกลุ่มแบบตัวต่อตัว มีการสาธิต มีการฝึกฝึกในโรงงานและการฝึกภาคปฏิบัติบ้างตามสมควร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการฝึกอบรมของแต่ละหน่วยงานเป็นสำคัญ

หลักสูตรการเรียนการสอน

การจัดการศึกษานอกโรงเรียนในประเทศไทยได้เริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2483 ซึ่งนโยบายการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในระยะต่าง ๆ ที่ผ่านมาต่างมีแนวโน้มมาจากผลและนโยบายในด้านเศรษฐกิจและสังคมของรัฐบาลในระยะนั้น ๆ จึงเป็นสาเหตุทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกโรงเรียน รวมทั้งมีผลกระทบต่อการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนไปด้วย สำหรับในปัจจุบันรัฐมีนโยบายให้มีการประสานงานกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชนที่จัดการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อให้เป็นการศึกษาที่เข้าถึงประชาชนส่วนใหญ่และสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น จึงมีหน่วยงานต่าง ๆ ร่วมกันจัดการศึกษานอกโรงเรียนเป็นจำนวนมาก และมีผลให้หลักสูตรการเรียนการสอนมีความหลากหลายแตกต่างกันไปยิ่งขึ้น ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

1. ประเภทให้ความรู้สามัญขั้นพื้นฐานและต่อเนื่อง หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในการจัดทำหลักสูตรประเภทนี้ คือ กรมการศึกษานอกโรงเรียน (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, _____ : 11-14)

ระดับประถมศึกษา

ก. หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน ใช้เวลาเรียน 6 เดือนหรือ 200 ชั่วโมง หลักสูตรนี้เปิดสอนในชนบท โดยหญิงชายที่มีอายุย่างเข้าปีที่ 15 จำนวน 20 คนขึ้นไป อาจขอให้จังหวัดดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นโดยใช้สถานที่เรียนของโรงเรียน วัด บ้านผู้เรียน หรือที่ที่ผู้เรียนและผู้สอนเห็นว่าเหมาะสม

ข. หลักสูตรภาคหลักสูตรฐานภาคต้น (ป.2) และหลักสูตรฐาน ภาคปลาย (ป.4) ใช้เวลาเรียนหลักสูตรละ 6 เดือน หลักสูตรนี้ใช้สำหรับโรงเรียนผู้ใหญ่อะดับประถมศึกษาศึกษาบางแห่งที่เปิดสอนในชนบท ยกเว้นโรงเรียนผู้ใหญ่ในกรุงเทพมหานคร โรงเรียนผู้ใหญ่ในเรือนจำ และโรงเรียนผู้ใหญ่ในจังหวัดที่ใช้หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ

ค. หลักสูตรระดับที่ 1 (ป.2) และระดับที่ 2 (ป.4) ใช้เวลาเรียนระดับละ 6 เดือน หลักสูตรนี้ใช้สำหรับโรงเรียนผู้ใหญ่ที่อยู่ในเมือง สำหรับผู้ที่ประสงค์จะเรียนวิชาสามัญในระดับสูงขึ้นและโรงเรียนผู้ใหญ่ในเรือนจำ

ง. หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 (ป.6) ใช้เวลาเรียนประมาณ 1 ปี 6 เดือน ผู้เรียนจะต้องสอบได้ไม่น้อยกว่า 30 หน่วยกิต จึงจะถือว่าสอบได้ระดับที่ 3 (ป.6)

ระดับมัธยมศึกษา

ก. หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 4 (ม.3) ใช้เวลาเรียน 1 ปี 6 เดือน ผู้เรียนจะต้องสอบได้ไม่น้อยกว่า 50 หน่วยกิต จึงจะถือว่าสอบได้ระดับ 4 (ม.3)

ข. หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ระดับที่ 5 (ม.6) ใช้หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2518 ของกระทรวงศึกษาธิการ

2. ประเภทพัฒนาความรู้และทักษะวิชาชีพ ซึ่งแบ่งออก 2 ลักษณะตามเนื้อหาได้ดังนี้

ก. การฝึกอบรมด้านวิชาชีพ หน่วยงานของรัฐและเอกชนที่จัดการศึกษาประเภทนี้มีเป็นจำนวนมาก และต่างจัดหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในหน่วยงานของตนเป็นหลัก โดยจัดเป็นหลักสูตรระยะสั้น มีทั้งรูปแบบเคลื่อนที่และประจำที่ โดยมีการฝึกอบรมในวิชาช่าง หัตถกรรม เกษตรกรรม การบัญชี การตลาด และผู้นำเยาวชน หน่วยงานของรัฐที่ดำเนินการฝึกได้แก่ กรมการศึกษานอกโรงเรียน กรมอาชีวศึกษา กรมแรงงาน กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กรมพัฒนาชุมชน สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท กรุงเทพมหานคร กองอำนวยการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ กระทรวงกลาโหม (ก.ร.ป.) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ สำหรับหน่วยงานเอกชนมีหน่วยงานเอกชนเป็นจำนวน

มากจัดการศึกษานอกโรงเรียนให้กับประชาชน อาจจำแนกได้ 3 ประเภท คือ องค์การสาธารณ-
กุศล ธุรกิจเอกชน และโรงเรียนเอกชนที่จัดการศึกษานอกโรงเรียน เอกชนประเภทแรกมิได้
มุ่งกำไรในการให้บริการแต่ปริมาณผู้รับบริการมีน้อยเท่าที่ทรัพยากรจะอำนวย เอกชนสองประ-
เภทหลังให้บริการโดยมุ่งผลประโยชน์เป็นสำคัญ และผู้รับบริการส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตเมือง

ข. การอบรมด้านอื่น ๆ ที่มีใช้วิชาชีพ เป็นการฝึกอบรมที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้
และปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น และมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้ให้บริการ เป็นแกน
นำในการรวมกลุ่มหรือเป็นตัวแทนกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งมุ่งพัฒนาทางด้านความมั่นคงและความ
เป็นประชาธิปไตยในกลุ่มเป้าหมายอีกด้วย เช่น การอบรมองค์กรท้องถิ่น กลุ่มผู้นำ อาสาสมัคร
สาธารณสุข ผู้สื่อข่าวสาธารณสุข และกรรมการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ซึ่งมีหลักสูตรและ
ระยะเวลาการฝึกอบรมแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของแต่ละหน่วยงาน

3. ประเภทให้บริการข่าวสารข้อมูล การศึกษานอกโรงเรียนประเภทนี้ส่วนใหญ่
เป็นการให้บริการข่าวสารข้อมูล เผยแพร่ความรู้ที่ทันสมัยแก่ประชาชนโดยทั่วไป โดยให้บริการ
ในรูปของห้องสมุดประชาชน ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน ห้องสมุดเคลื่อนที่ วัสดุทัศนศึกษา
หนังสือพิมพ์ ฝาผนัง อาศัยสื่อมวลชนในการเผยแพร่ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ วารสาร
และภาพยนตร์ เป็นต้น

สื่อที่ใช้ในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน

สื่อที่ใช้ในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนมีหลายประเภท ขึ้นอยู่กับประเภทของการ
จัดการศึกษาและเนื้อหาสาระที่ให้บริการ สำหรับการจัดการศึกษานอกโรงเรียนประเภทที่เป็น
ชั้นเรียนหรือกึ่งชั้นเรียนโดยปกติใช้บุคคลทั้งที่เป็นครู อาจารย์ หรือวิทยากรทำหน้าที่ให้การศึกษ
แบบ face to face ควบคู่ไปกับการฝึกปฏิบัติหรือมีการสาธิตในกรณีที่เป็นการฝึกอบรมด้านวิชา
ชีพ นอกจากนี้บางหน่วยงานอาจใช้เอกสารสิ่งพิมพ์ ภาพยนตร์ फिल्मสตริป สไลด์ เทป
และวิดีโอประกอบในการเรียนการฝึกอบรมอีกด้วย การให้บริการการศึกษานอกโรงเรียนใน
รูปที่เป็นชั้นเรียนและกึ่งชั้นเรียนอาจขยายในปริมาณที่ไม่มากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับประชากร
นอกโรงเรียนของประเทศ โดยเฉพาะรัฐบาลมีนโยบายที่จะกระจายบริการทางการศึกษาไปยัง

ชนบทให้มากขึ้น รัฐจึงได้ลงทุนจัดตั้งโครงการพัฒนาวิทยุกระจายเสียงเพื่อการศึกษาขึ้นในรูปของสถานวิทยุเครือข่าย 11 สถานี กระจายอยู่ตามภูมิภาคต่าง ๆ ซึ่งจะมีรัศมีการกระจายเสียงครอบคลุมร้อยละ 90 ของพื้นที่ประเทศไทย เริ่มกระจายเสียงรายการทางการศึกษา 6 รายการ คือ วิทยุโรงเรียน การศึกษาผู้ใหญ่ทางวิทยุและไปรษณีย์ การสอนวิชาชุดครูทางวิทยุไปรษณีย์ รายการสอนของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช รายการสุขภาพอนามัย และรายการเกษตร ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2526 เป็นต้นมา โดยออกอากาศเป็นประจำทุกวัน วันละ 18 ชั่วโมง 40 นาที หรือสัปดาห์ละ 130 ชั่วโมง 40 นาที ซึ่งเป็นการใช้วิทยุควบคู่ไปกับสื่อประเภทอื่น ๆ เพื่อปรับปรุงคุณภาพการศึกษาโดยเฉพาะในชนบทที่ห่างไกลและเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีโอกาสรับการศึกษามากยิ่งขึ้น (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2527:48)

สำหรับการให้บริการการศึกษานอกโรงเรียนประเภทไม่เป็นทางการ (Informal education) โดยผ่านทางสื่อสารมวลชนนั้น นอกจากสื่อต่างๆ เช่น เอกสาร สิ่งพิมพ์ ภาพยนตร์ สไลด์ชุด และแหล่งบริการการศึกษานอกโรงเรียนในรูปของการจัดนิทรรศการ การจัดหน่วยบริการเคลื่อนที่ หน่วยโสตทัศนศึกษา หน่วยประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ ห้องฟ้าจำลอง ศูนย์บริการทางการศึกษา พิพิธภัณฑ์และการขยายระบบห้องสมุดที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านที่หน่วยงานต่างๆ ทั้งของรัฐและเอกชนจัดเผยแพร่ให้แก่ประชาชนแล้ว สื่อมวลชนที่มีบทบาทอย่างมากในการให้การศึกษากับชาวบ้าน คือ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสารและภาพยนตร์

ปัญหา

แม้จะมีความพยายามขจัดปัญหาที่เกิดขึ้นให้หมดไปหรือให้มันน้อยที่สุดในระยะเวลาที่ผ่านมา แต่การจัดการศึกษานอกโรงเรียนก็ยังคงมีปัญหบางประการซึ่งควรได้รับความสนใจเป็นพิเศษ (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2527: 108-113) ดังนี้

1. ด้านปริมาณ

แม้ว่าจะได้พยายามเร่งขยายการจัดการศึกษานอกโรงเรียนโดยเพิ่มปริมาณผู้เข้ารับบริการ แต่จำนวนผู้เข้ารับบริการก็ยังเป็นสัดส่วนที่น้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนที่สมควร

ได้รับบริการ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ การแก้ไขการไม่รู้หนังสือ ประเทศไทยยังมีประชากรที่ไม่รู้หนังสืออีกเป็นจำนวนมากประมาณ 3-4 ล้านคน แต่การให้บริการเพื่อแก้ไขการไม่รู้หนังสือสามารถจัดให้ได้ประมาณปีละ 50,000 คน แม้ปัจจุบันจะมีโครงการรณรงค์เพื่อแก้ไขการไม่รู้หนังสือแห่งชาติขึ้น ซึ่งมีเป้าหมายจะให้บริการประมาณปีละ 200,000 คน (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2527:108) ก็ยังต้องใช้เวลานานกว่าจะขจัดปัญหาเหล่านี้ให้หมดไปได้ นอกจากนี้ ยังมีประชากรอีกหลายกลุ่มที่สมควรได้รับการบริการจากรัฐ แต่ยังขาดการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน อาทิเช่น ประชากรที่มีฐานะยากจนในชนบท ประชากรวัยเรียนที่ไม่มีโอกาสเข้าสู่ระบบการศึกษาในระบบโรงเรียนประชากรที่อยู่ในกำลังแรงงานที่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา ผู้สำเร็จการศึกษาในระดับต่าง ๆ ที่ประสบปัญหาการว่างงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สำเร็จการศึกษาระดับอาชีวศึกษา ฝึกหัดครูและมหาวิทยาลัยสาขาสังคมศาสตร์ แรงงานในภาคเกษตรซึ่งมีการว่างงานตามฤดูกาลทำงานได้ไม่เต็มที่และมีรายได้ต่ำ และชนต่างวัฒนธรรมและกลุ่มบุคคลบางประเภทที่เป็นปัญหาทางสังคมตลอดจนผู้พิการหรือทุพพลภาพ

2. ด้านเป้าหมายและพื้นที่ดำเนินการ

จากสภาพอาคารสถานที่ กลไกของรัฐและการกระจายบริการที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น ชี้ให้เห็นว่าเกือบทุกหน่วยงานมุ่งบริการสู่ชนบทโดยเฉพาะเขตชนบทยากจนและเขตชุมชนแออัด เพื่อสนองตอบนโยบายของรัฐบาลชุดปัจจุบัน โครงการส่วนใหญ่กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ค่อนข้างกว้างขวาง ขาดการกำหนดกลุ่มเป้าหมายและพื้นที่ดำเนินการอย่างชัดเจน การดำเนินงานจึงมีลักษณะเป็นแบบโปรยหว่านซึ่งมิได้เป็นการแก้ปัญหาของกลุ่มเป้าหมายหรือในพื้นที่ที่อาจมีความต้องการเฉพาะอย่าง ซึ่งการดำเนินงานในลักษณะต่างคนต่างทำ ขาดการวางแผนและโครงการร่วมกันเพื่อประสานงานทั้งในระดับมหภาคและจุลภาค ระหว่างหน่วยงานการศึกษาและหน่วยงานพัฒนาด้านอื่น ๆ แม้ในปัจจุบันพอจะมีอยู่บ้างแต่ยังทำได้ไม่มากนัก ย่อมก่อให้เกิดความซ้ำซ้อนในการให้บริการทั้งในด้านหลักสูตร ผู้เข้ารับบริการและพื้นที่ดำเนินการ

3. ด้านหลักสูตร

การฝึกวิชาชีพบางหลักสูตรไม่สนองความต้องการของตลาดแรงงานและการจัดกาย

ในหลักสูตรเองยังไม่ได้ประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การฝึกอบรมทักษะและเทคโนโลยีที่เหมาะสมด้านการเกษตรและที่สัมพันธ์กับการเกษตรยังไม่ทั่วถึงและมีคุณภาพเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับเกษตรกรที่ยากจน ในการนี้จำเป็นต้องแก้ปัญหาในเรื่องการบริหารหลักสูตร หลักสูตรด้านวิชาชีพยังสามารถพัฒนาได้อีกมาก จะต้องปรับหลักสูตรให้มีความยืดหยุ่นและตรงกับความต้องการของท้องถิ่นและตลาดแรงงานไม่จำเป็นจะต้องเป็นมาตรฐานเดียวกัน ปัจจุบันยังขาดการทดสอบฝีมือมาตรฐานในระดับชาติอย่างกว้างขวางและทั่วถึง นอกจากนี้ หลักสูตรฝึกอบรมวิชาชีพส่วนใหญ่มักมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะในการผลิตเพียงอย่างเดียว ขาดการให้การอบรมเกี่ยวกับคุณธรรม การจัดการ การตลาด และแหล่งเงินทุน เป็นต้น ทำให้ผู้เรียนไม่สามารถไปประกอบอาชีพอิสระได้

4. ครูผู้สอน

ครูผู้สอนในโครงการการศึกษาออกโรงเรียนส่วนใหญ่ยังเป็นผู้สอนและทำงานด้านการศึกษาในระบบโรงเรียน จึงยังอาจไม่เข้าใจเรื่องปรัชญาการศึกษาออกจากระบบโรงเรียนที่แท้จริง ปัจจุบันศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาคทำหน้าที่ฝึกอบรมให้กับครูผู้สอนและวิทยากรต่าง ๆ ของกรมการศึกษาออกโรงเรียน แต่ก็ยังทำได้ในปริมาณจำกัด นอกจากนี้ หน่วยงานที่จัดฝึกหัดอาชีพส่วนใหญ่ประสบปัญหาการขาดแคลนครูฝึกที่มีประสบการณ์ทางวิชาชีพ ขาดระบบแรงจูงใจที่จะให้ออกไปปฏิบัติงานในท้องถิ่นห่างไกล

5. การประสานงานและร่วมมือกันในการระดมสรรพกำลังและทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้จัดการศึกษา ยังทำได้ไม่เต็มที่และมีประสิทธิภาพนัก ปัญหาส่วนใหญ่สืบเนื่องมาจากการประสานงานในระดับจังหวัดและระดับปฏิบัติในพื้นที่ นอกจากนี้ ยังขาดมาตรการที่เหมาะสมในการใช้และควบคุมการใช้ทรัพยากรให้เป็นไปอย่างประหยัดและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

6. ขาดการควบคุมมาตรฐานและการประเมินผลการศึกษาออกโรงเรียน

แม้ทุกหน่วยงานจะได้พยายามติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาออกโรงเรียนก็ตาม แต่การดำเนินการยังมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น ขาดข้อมูลพื้นฐานในการดำเนินงาน ซึ่งทำให้ยากต่อการเปรียบเทียบและวิเคราะห์ความก้าวหน้าขาดการจัดเก็บจำนวนผู้เข้ารับบริการในระบบเดียวกัน เช่น บางหน่วยงานนับจำนวนผู้เข้ารับบริการเมื่อเริ่มเข้ารับการศึกษา แต่

บางหน่วยงานนับเมื่อผู้เรียนเรียนสำเร็จตามหลักสูตร เป็นต้น ขาดตัวบ่งชี้ที่เหมาะสมและสมจริงในการประเมินโดยเฉพาะในเรื่องผลกระทบต่อผู้รับบริการการนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปประกอบอาชีพการเพิ่มพูนรายได้ รวมทั้งการปรับปรุงประสิทธิภาพการทำงาน เปรียบเทียบกับสถานภาพก่อนการฝึกอบรมยังขาดการรวบรวมโดยหน่วยงานที่จัดฝึกอีกเป็นจำนวนมาก ทำให้การวางแผนเพื่อปรับปรุงระบบงานจัดฝึกให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดทำได้ยาก

7. ความเหลื่อมล้ำในโอกาสที่จะได้รับการศึกษา

มีความแตกต่างในโอกาสที่จะได้รับการบริการการศึกษานอกโรงเรียนระหว่างประชาชนในเมืองและชนบท ระหว่างกลุ่มอายุต่าง ๆ และระหว่างผู้ที่มีพื้นฐานทางการศึกษาและเศรษฐกิจ สังคมที่แตกต่างกัน โครงการการศึกษาสายสามัญขึ้นต่อเนื่อง และโครงการจัดฝึกอบรมอาชีพเพื่อการประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่จัดในเขตเมืองซึ่งมีความพร้อมทั้งด้านอาคารสถานที่และบุคลากร ประชาชนผู้ยากไร้ซึ่งต้องพึ่งสติปัญญาและฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคมมักไม่ได้รับประโยชน์จากบริการการศึกษานอกโรงเรียน นอกจากนี้ โครงการการศึกษานอกโรงเรียนส่วนใหญ่มักจัดให้กับผู้ที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป

ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหา

1. ควรกำหนดขอบเขตของงานการศึกษานอกโรงเรียนให้ชัดเจน
2. ควรระบุความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษานอกโรงเรียนกับงานสาขาการพัฒนาด้านอื่น ๆ ให้ชัดเจน
3. เร่งขยายการจัดการศึกษานอกโรงเรียนให้กว้างขวางและทั่วถึงรวมทั้งรณรงค์ชักจูงให้ประชาชนสนใจและเห็นความสำคัญของการเรียนรู้ โดยดำเนินการโครงการรณรงค์แก้ไขการไม่รู้หนังสือระดับชาติให้ถึงกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด
4. ขยายและปรับปรุงแหล่งวิทยาคารห้องสมุดประชาชนอำเภอ ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านให้ครบถ้วนโดยให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด ตลอดทั้งพัฒนาและผลิตสื่อส่งเสริมการอ่านที่เข้าใจได้ง่ายเกี่ยวกับการดำรงชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ เพื่อป้องกันการลืมนั่งหนังสือและพัฒนาความรู้ของประชาชนในชนบท

5. รัฐพึงสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชากร โดยเฉพาะประชากรในชนบทและเยาวชน ที่เข้าสู่ตลาดแรงงานที่ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนได้มีโอกาสศึกษาจนถึงระดับ การศึกษาภาคบังคับ โดย

5.1 กรมการศึกษานอกโรงเรียนควรร่วมมือและประสานงานกับหน่วยงานของรัฐ และภาคเอกชนสำรวจประชากรที่ไม่จบการศึกษาภาคบังคับ

5.2 จัดและขยายโครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบ เบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานและระดับ 3 ทุกรูปแบบ โดยเฉพาะการศึกษาผู้ใหญ่ทางวิทยุและไปรษณีย์

6. รัฐพึงขยายและปรับปรุงการจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบ เบ็ดเสร็จระดับ 4 ทุกรูปแบบ โดยเฉพาะการศึกษาผู้ใหญ่ทางวิทยุและไปรษณีย์ ในพื้นที่เฉพาะที่เลือกสรรก่อนทั้งในด้านความเป็นไปได้และด้านความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนพร้อมทั้งร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการ การการประถมศึกษาแห่งชาติ จัดแนะแนวการศึกษาให้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ทั้งนี้ เพื่อ เพิ่มความเสมอภาคของโอกาสในการรับบริการด้านการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และ เพื่อชะลอให้เด็กที่จบชั้นประถมศึกษา (อายุ 12-14 ปี) เข้าสู่ตลาดแรงงานช้าลง

7. รัฐพึงส่งเสริมการฝึกอาชีพให้สอดคล้องกับแนวนโยบายพัฒนา เศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งเน้นการพัฒนาด้านเกษตรกรรมและกิ่งอุตสาหกรรมตรงกับความต้องการของท้องถิ่น โดย เน้นการฝึกอบรมวิชาชีพให้กับผู้ไม่มีงานทำให้มีอาชีพโดยเฉพาะอย่างยิ่งให้สามารถประกอบอาชีพ อิสระได้ และสำหรับผู้ที่มีอาชีพอยู่แล้วให้สามารถเพิ่มผลผลิต เพิ่มรายได้โดยเป็นอาชีพรองหรือ เสริมงานอาชีพที่มีอยู่แล้ว ทั้งนี้ ให้คำนึงถึงสภาพท้องถิ่นโดยเฉพาะงานด้านเกษตร

8. ขยายการจัดและติดตามข้อมูลวันนัดพบแรงงานและแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ด้านข่าวสาร ข้อมูลด้านอาชีพ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานของความต้องการของตลาดแรงงาน

9. จัดให้มีการศึกษา ทบทวนและวิเคราะห์หลักสูตรเกี่ยวกับการฝึกอบรมวิชาชีพระยะ สั้น โดยเฉพาะด้านเกษตรและอุตสาหกรรมเพื่อนำแนวความคิดที่สรุปได้มากำหนดหลักสูตรและ วางแผนพัฒนาการฝึกอบรมวิชาชีพ ทั้งระยะสั้นและระยะยาว เพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของตลาดแรงงาน นอกจากนี้ การกำหนดหลักสูตรทางด้านอุตสาหกรรมควรรให้ผูปฏิบัติได้ เข้ามามีส่วนร่วมในการร่างหลักสูตรด้วย

10. การทดสอบระดับมาตรฐานฝีมือช่างของชาติซึ่งกรมแรงงานจัดทำไว้ 12 สาขานั้นยังไม่เพียงพอ ควรเร่งการกำหนดมาตรฐานวิชาชีพให้เพิ่มมากขึ้น และจัดให้มีระบบการทดสอบด้วย เพื่อให้บริการทั้งทางด้านแรงงานภายในประเทศและแรงงานต่างประเทศ เพื่อให้เป็นมาตรฐานกลางและเป็นการควบคุมคุณภาพฝีมือช่าง ตลอดจนเป็นการเสริมให้เกิดการประสานสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาในระบบและนอกระบบโรงเรียน

11. องค์กรประสานงานที่มีอยู่ทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น ควรกำหนดมาตรการเพื่อให้มีการประสานงานและมีผลต่อการนำไปปฏิบัติทั้งในระดับนโยบายและระดับพื้นฐานที่ปฏิบัติการมากยิ่งขึ้น

12. เพื่อให้การใช้ทรัพยากรเกิดประโยชน์สูงสุด และหลีกเลี่ยงการทำงานซ้ำซ้อนในระดับชาติ ควรกำหนดนโยบายร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัด ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดควรเป็นศูนย์รวมข้อมูลและศูนย์ประสานงานเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติงานของจังหวัด

13. การศึกษาออกโรงเรียนเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาด้านอื่น ๆ ของประชาชนนอกจากการให้การศึกษาสามัญ อาชีพและความรู้ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพแล้วควรให้ประชาชนได้เรียนรู้เรื่องประชากรศึกษาสุขภาพอนามัยและครอบครัว โภชนาการ กฎหมายพื้นฐานที่จำเป็นต่อชีวิตประจำวัน สิทธิและหน้าที่ของพลเมือง สิ่งแวดล้อม ตลอดจนเสริมสร้างคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความรับผิดชอบ และความมีระเบียบวินัย โดยสอดแทรกเนื้อหาดังกล่าวไว้ในหลักสูตรการศึกษาออกโรงเรียนทุกรูปแบบ

14. รัฐพึงให้ความสำคัญการจัดการศึกษาออกโรงเรียนในพื้นที่เขตชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขตชนบทยากจน ชุมชนแออัด เขตแทรกซึม เขตพัฒนาเมืองหลัก และเขตพัฒนาอุตสาหกรรม

15. รัฐพึงให้ความสำคัญการจัดการศึกษาออกโรงเรียนกับกลุ่มบุคคลดังต่อไปนี้ เยาวชนและผู้ใหญ่ที่ไม่มีงานทำ ประชากรที่อยู่ในกำลังแรงงาน มีวุฒิค่าและไร้ฝีมือ สตรีบางประเภท เด็กตกสำรวจ ผู้ต้องขัง ผู้ทุพพลภาพ ชนต่างวัฒนธรรม และเกษตรกรในชนบทยากจน

16. กระตุ้นให้สื่อมวลชนตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคม ให้มีบทบาทในการเผยแพร่ความรู้อันเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพโดยจัดให้มีการประชุม สัมมนา ผู้เกี่ยวข้องกับสื่อมวลชนต่าง ๆ ให้เกิดการเร่งเร้าให้มีความสำนึกและรับผิดชอบต่อสังคมและตระหนักถึงความสำคัญของงานการศึกษา ทั้งนี้ โดยหน่วยงานต่าง ๆ ควรจะได้ป้อนข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์และควรเผยแพร่ให้กับประชาชนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

17. ในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อให้บริการกับประชาชนเป็นจำนวนมากนั้น จำเป็นต้องอาศัยเทคโนโลยีมาช่วยในการจัดการศึกษา เพื่อให้ถึงกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด อาทิ เช่น วิทยุและโทรทัศน์ เป็นต้น

18. สนับสนุนส่งเสริมให้ภาคเอกชนร่วมจัดการศึกษานอกโรงเรียนตามกำลังความสามารถ เพื่อเป็นการระดมสรรพกำลังจัดบริการการศึกษานอกโรงเรียนให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านการฝึกวิชาชีพ ควรเร่งหามาตรการในวงการธุรกิจอุตสาหกรรมในภาคเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในการฝึกอาชีพระบบฝึกงานในโรงงาน (Apprentice) ทั้งนี้ รัฐควรสร้างระบบแรงจูงใจเพื่อเอื้อให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดมากยิ่งขึ้น

19. สนับสนุน ส่งเสริมให้สถาบันทางศาสนา เช่น วัด เป็นแหล่งวิทยาการและให้คณะสงฆ์มีบทบาทในการเผยแพร่ความรู้ศีลธรรม จรรยาต่อปวงชนมากยิ่งขึ้น

20. สนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัย ติดตามประเมินผลและสร้างระบบข้อมูลการศึกษานอกโรงเรียนให้มีผลต่อการวางแผนและการพัฒนาทางการศึกษาควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านอื่น ๆ รวมทั้งจัดให้มีการเผยแพร่ผลการวิจัยและติดตามประเมินผลไปยังหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อนำผลไปใช้ในการปรับปรุงโครงการต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

สรุป

การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีบทบาทสำคัญในวงการศึกษายุคปัจจุบันเพราะสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จึงจำเป็นที่ประชาชนจะต้องศึกษาเล่าเรียนเพื่อปรับตัวให้เข้ากับภาวะสังคมที่เปลี่ยนแปลง ประกอบกับอัตราการเพิ่มของประชากรอย่างรวดเร็ว ทำให้การศึกษาในระบบโรงเรียนไม่เพียงพอแก่ความต้องการของประชาชน การศึกษานอกระบบโรงเรียนเริ่ม

เป็นที่ยอมรับของสังคมทั่วไป เพราะเล็งเห็นว่ากิจกรรมที่จัดนั้นเป็นวิธีให้การศึกษาที่แตกต่างไปจากวิธีที่ทุกสังคมเคยใช้กันมา อีกทั้งยังเป็นวิธีที่ให้การศึกษาที่สามารถสนองความต้องการของบุคคลในสังคมได้ดี ไม่จำเป็นที่ประชาชนจะต้องมานั่งเรียนในโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาเสมอไป อย่างไรก็ตาม ทั้งการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบโรงเรียนหาได้แยกจากกันโดยเด็ดขาดไม่ หากแต่จะเกื้อหนุนและสัมพันธ์เพื่อเสริมซึ่งกันและกันให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และมีเป้าหมายเดียวกันคือการพัฒนาคุณภาพของประชากรให้มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีความรู้ สามารถช่วยให้อยู่หรือปรับตัวเข้ากับสังคมในยุคปัจจุบันได้ และรู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนที่พึงควรกระทำ

การศึกษาที่จัดให้กับประชาชนในปัจจุบันนี้มิใช่จัดเพื่อให้จบสิ้นลง เพียงให้เขาจบการศึกษาจากโรงเรียนในระบบเท่านั้น แต่แท้ที่จริงแล้วการศึกษาของบุคคลเหล่านั้นและผู้ที่อยู่นอกโรงเรียนยังจำเป็นต้องกระทำอย่างต่อเนื่องและต้องขยายต่อไปเรื่อย ๆ จนอาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education)

คำถาม

1. อธิบายคำว่า การศึกษาตามธรรมชาติหรือการศึกษาไม่เป็นทางการ (Informal Education) และการศึกษานอกระบบโรงเรียน (Nonformal Education)

.....

.....

.....

.....

2. จงอธิบายหน้าที่ของการศึกษานอกระบบโรงเรียนมา 3 ประการ

.....

.....

.....

3. การศึกษานอกระบบโรงเรียนเน้นหนักในการจัดการศึกษาแก่ประชากรตามเป้าหมายให้กับกลุ่มใดบ้าง?

.....

.....

.....

4. การศึกษานอกระบบโรงเรียนแบ่งเป็นกี่ประเภท อะไรบ้าง? จงอธิบาย

.....

.....

.....

5. จงบอกลักษณะการให้บริการด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่นิยมใช้ในปัจจุบันมา 5 ประการ

.....
.....
.....
.....
.....

6. การศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีความสัมพันธ์กันอย่างไร?

.....
.....
.....

7. ทำไมการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาผู้ใหญ่?

.....
.....
.....

8. อธิบายปัญหาการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่เกิดขึ้นในประเทศต่างๆ

.....
.....
.....

9. จงอธิบายความหมายและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) และยกรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตมา 1 รูปแบบพร้อมทั้งคำอธิบาย

.....
.....
.....

10. อธิบายการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทย ในหัวข้อต่อไปนี้

10.1 หน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

10.2 หลักสูตรการเรียนการสอน

10.3 สื่อที่ใช้ในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

10.4 ปัญหาของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

10.5 ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหา

.....

.....

.....

.....

.....

